

romances, the one notable exception being the *lais* of Marie de France and it is suggested that this is because she is a woman.

The Language of Sex is an extremely interesting, very readable book. It is well written and full of fascinating informa-

tion and it is to be highly recommended in anyone interested in the period around 1200, in the gendering of the male and specially female bodies and how this is reflected in discourse.

Gillian McClure Blackmore

BROOKE, Christopher

The Medieval Idea of Marriage

Oxford: Oxford University Press, 1989. XVIII, 325 p., 9 il.

Onze assajos, alguns d'ells publicats amb anterioritat, configuren aquest llibre de Christopher Brooke, professor d'història eclesiàstica a la Universitat de Cambridge. L'obra s'introdueix en l'anàlisi del matrimoni, en l'Europa Occidental, en el període comprès entre els anys 1000-1500, i se centra principalment en els segles XII i XIII. Brooke, un dels pioners en l'estudi del matrimoni, per penetrar en el seu objecte de recerca aplica metodologia d'història social, política, religiosa i legal, també recorre a d'altres disciplines com la literatura, l'art, l'antropologia i la teologia. Dues són les preocupacions, recurrents, d'aquest estudi: definir el matrimoni i determinar si la naturalesa del matrimoni cristià té alguna cosa que la diferencia de la resta de relacions de parentiu.

El primer capítol s'anomena «Approaches». Es tracta d'una aproximació a la matèria i d'una declaració d'intencions. L'autor es mostra respectuós amb el treball i les fonts utilitzades per demògrafs i historiadors socials, però remarca la necessitat de recórrer també a d'altres fonts, com les literàries i les teològiques, que esdevenen vitals en la seva exposició. Considera que la literatura, sotmesa a una crítica rigorosa, proporciona una informació valuosa que, tanmateix, no situa al mateix nivell que les dades que es poden extreure de sermons o tractats. En la seva recerca de les claus del matrimoni medieval explora, sobretot, dret, teologia, lite-

ratura i art. Un repàs a la biografia de santa Caterina de Siena, els sermons de sant Bernardino de Siena (1380-1444), la correspondència mantinguda entre el mercader florentí Francesco de Marco Datini (c. 1335-1410) i la seva esposa Margherita i, per últim, la figura de la mare d'Enric VII, lady Margaret Beaufort, tanquen aquest capítol.

El segon assaig s'anomena «The inheritance, Christian and Roman». Tracta el tema de l'herència que rep el matrimoni medieval: de l'antiguitat, dels jueus, de l'Església primitiva, de Roma i dels pobles «bàrbars». La Bíblia és presentada com la font més adient per conèixer el matrimoni jueu i cristià. La Bíblia i les interpretacions que n'han fet teòlegs, papes... i les corrents de pensament sorgides com a conseqüència d'aquestes interpretacions són comentades aquí. El nostre autor considera que, al segle XII, l'essència del matrimoni, de les seves lleis i doctrines no és més que la reafirmació de posicions de centúries anteriors. En aquest segle es produeix un enfortiment de la legislació matrimonial, perquè des de llavors el matrimoni és un sacrament. I aquí és on aquest capítol enllaça amb el següent, el tercer: «The cult of celibacy in the Eleventh and Twelfth centuries». El celibat, com a valor en alça, positiu, s'ha de relacionar amb la Reforma Gregoriana i amb els corrents més ascètics que pensen el matrimoni. Alguns teòlegs, com Hug

de Sant Víctor, situen com a model de perfecció, a imitar, la unió entre la Verge Maria i el seu espòs sant Josep. D'altres, seguint, per exemple sant Agustí, fan de la procreació la raó d'ésser de la institució matrimonial. El matrimoni als segles XI-XII apareix caracteritzat per cinc punts: té una litúrgia pròpia; una jurisprudència específica; és definit pels teòlegs com un dels set sacraments; teòlegs i poetes formulen doctrines de l'amor humà on el matrimoni apareix reflectit; i, finalment, esdevé vital per poder heretar.

El quart assaig, anomenat «The correspondence of Heloise and Abelard», el podem catalogar, a nivell d'unitat temàtica, amb el que segueix: «The marriage of Heloise and Abelard». Brooke no dubta sobre la veracitat de la correspondència mantinguda per aquesta parella, que ell utilitza per explicar el matrimoni al segle XII. Aquest segle fou clau en la definició dels costums i de les lleis del matrimoni; l'Església va passar a controlar-lo i la monogàmia va començar a imposar-se. Les noces d'Abelard i d'Eloisa van comportar la corrupció del seu amor. El seu fou un casament secret i vàlid, realitzat en una època (c. 1116-1117), en què les concubines eren socialment acceptades però condemnades per l'Església. Eloisa havia manifestat clarament el seu desig de ser abans concubina que esposa, en un intent de no enfonsar la carrera d'Abelard. El seu va ser un destí tràgic. Finalment, el seu matrimoni va ser anul·lat. Eloisa va acabar pensant que l'amor era mera concupiscència i que el desitjable era l'amistat.

El sisè capítol s'anomena «Marriage in law and practice»; en ell Brooke ens parla de dues actituds davant del matrimoni: la dels reis Capets, dels segles XI i XII, i l'eclesiàstica. Ambdós models són extrems de dues obres de l'historiador de l'edat mitjana Georges Duby, *Medieval Marriage* (1978) i *Le chevalier, la femme et le prêtre* (1983). El primer model de Duby, el Capet, ens situa davant d'uns

reis, com Lluís VI, Lluís VII, Felip II..., que repudiaven, i canviaven per altres, aquelles esposes que no els satisfien. Enfront d'aquest model està l'eclesiàstic, que considera que el matrimoni ha de tenir una finalitat reproductiva i ha de ser monògam; tot i això la virginitat és valorada com un estat superior. Brooke alaba i matissa aquests dos llibres. Ell creu que aquests dos models acaben coincidint quan els regnes passen a ser hereditaris i els fills legítims es transformen en una necessitat. En aquest apartat el nostre historiador també comenta la biografia de Christina de Markyate (c. 1100-1160) i les noces de Mabel de Francheville (c. 1135), les d'Agnès, comtessa d'Oxford (c. 1162-1163), i les sis bodes del rei Enric VIII.

El setè capítol, anomenat «The use of literary evidence for the History of Marriage: Wolfram von Eschenbach», forma part de la unitat de contingut dels dos articles que el segueixen, «The witness of Chaucer» i «Love and Marriage in Shakespeare». Aquesta trilogia utilitza la literatura com a evidència històrica, una vegada han estat destriats els elements «reals» dels merament «ficticis». De Wolfram von Eschenbach són analitzades dues obres: *Parzival* i *Willehalm*. Brooke considera que aquest home, un novel·lista, un laic, realitza el comentari sobre el matrimoni més remarcable de tota l'edat mitjana. A diferència de *Li contes del Graal*, de Chrétien de Troyes, al *Parzival* de von Eschenbach apareixen les dues noces de Gahmuret (pare de Parzival), la primera amb una pagana i la segona amb una cristiana; tanmateix, les més interessants són les del mateix Parzival. La recompensa de l'heroi per trobar el Graal és l'amor de la seva esposa Condwiramurs. El seu matrimoni és sinònim de perfecció, perquè es fonamenta en la fidelitat. La major virtut és la lleialtat, i la lleialtat entre els esposos és la major virtut del matrimoni. Wolfram creu que la base del matrimoni es troba en

l'íntim consentiment; per això, les cerimònies i les fórmules legals són superficials. A la seva obra *Willehalm* Wolfram tracta el tema del matrimoni amb una pagana conversa. Sant Pau havia declarat aquests matrimonis lícits, el papa Innocenci III (1198-1216), contemporani de Wolfram, ho reafirma. Aquí el novel·lista és ambigu; sembla ser que, en última instància, aposta per la tolerància i, pagans i cristians, acaben en pau. Finalment, Brooke estudia alguns del contes de Chaucer, els *Canterbury Tales*. Aquests contenen una gran varietat de problemes matrimonials, són una elaborada exposició de les relacions humanes. En el cas de Shakespeare les obres de teatre seleccionades són quatre: *A midsummer night's dream*, *As you like it*, *The merchant of Venice* i *Romeo and Juliet*. Aquest escriptor, que el corrent historiogràfic del «New Historicism» ha situat en el centre de les seves recerques, és valorat per Brooke pel seu discurs valent, sincer i arriscat sobre el matrimoni.

El decè capítol s'anomena «The church porch: marriage and architecture». El nostre autor realitza una interessant contextualització del matrimoni, i el situa en l'espai físic en el qual tenia lloc. Durant molt de temps Església i sacerdot foren elements prescindibles per celebrar unes nocces legítimes. A la baixa edat mitjana les fonts legals ens mostren com molts

casaments se celebraven en les cases, o en algun altre lloc, per exemple a la Toulouse dels segles XIV-XV els contractes matrimonials es feien davant notari. Però, cap a la fi de l'edat mitjana, comencem a trobar algunes esglésies amb pòrtics molt sumptuosos; segons Brooke això es deu al fet que es va estendre el costum de casar-s'hi. Per exemplificar-ho utilitza el conte de Chaucer *The wife of Bath*.

L'assaig que serveix de cloenda al llibre es titula «Towards a theology of marriage». En ell Brooke hi realitza una petita recapitulació dels testimonis més destacats que ha utilitzat com a fil conductor de la seva història del matrimoni a l'edat mitjana. La idea cristiana de matrimoni és presentada com el model que humanitza, i que permet elevar la dura realitat social i sexual que caracteritzava el matrimoni; remarca també la importància de la fidelitat. I, l'últim dels seus testimonis, Jan Van Eyck i el seu sensacional retrat del matrimoni Arnolfini (1434). Els esposos Arnolfini, agafats de la mà, són el paradigma del model cristià de matrimoni.

En conclusió, una obra interessant, sens dubte no definitiva, i que convida a la reflexió d'una temàtica difícil que, en els darrers temps, desperta l'interès dels historiadors.

Núria Silleras Fernández

DUBY, Georges

Dames du XII siècle. I Aliénor, Héloïse, Iseut et quelques autres

Paris: Gallimard, 1995. 175 p.

Traducció castellana: *Damas del Siglo XII. Leonor, Eloïsa, Iseo y algunas otras*
Madrid: Alianza, 1995. 144 p.

Presentamos aquí una nueva obra de Georges Duby. Concebido como el primero de una serie de tres volúmenes dedicados a la mujer del siglo XII, este libro bucea en busca de imágenes femeninas. Duby escoge a seis damas, a seis mujeres «que l'on nommait dames parce qu'elles

avaient épousé un seigneur». Algunas de ellas fueron seres reales, históricamente atestiguados, tangibles y visibles por sus contemporáneos y contemporáneas. Otras sólo existieron en la imaginación de aquellos que escuchaban las obras de los novelistas del norte de Francia a finales del siglo XII.